

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 2	Стр. 501-523	Ниш	април - јун	2012.
----	----------	-------	--------------	-----	-------------	-------

UDK 502.131.1:330.34.01 (497.11+497.16+497.13) 32:502/504

Оригиналан научни рад

Дарко Надић

Примљено: 25. 02. 2012.

Универзитет у Београду

Ревидрана верзија: 04. 05. 2012.

Факултет политичких наука

Београд

КОМПАРАТВНА АНАЛИЗА НАЦИОНАЛНИХ СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКА СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И ХРВАТСКЕ *

Апстракт

Одрживи развој је постао један од кључних елемената у формулисању и спровођењу развојних политика у свету. Дефинише се као „развој који излази у сусрет потребама садашњице, а да не угрожава способност будућих генерација да задовоље своје сопствене потребе“, али он је, осим тога, циљно оријентисан, дугорочан, свеобухватан и политички процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални) на свим нивоима. Концепт одрживог развоја подразумева усаглашавање економских, социјалних и еколошких захтева. Циљ стратегија одрживог развоја је да доведу до равнотеже три кључна фактора, односно три стуба одрживог развоја: одрживог економског раста и привредног и технолошког развоја, одрживог развоја друштва на бази социјалне равнотеже, заштите животне средине уз рационално располагање природним ресурсима, спајајући их у једну целину подржану одговарајућим институционалним оквиром.

У овом раду постављена су два основна задатка. Први, да се изложе структурна форма и основне карактеристике националних стратегија одрживог развоја Република Србије, Црне Горе и Хрватске (у даљем тексту НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске); други, да се изврши компаративна анализа националних стратегија одрживог развоја наведене три државе и пружи преглед њихових међусобних идентичности, сличности и разлика. Да би се успешно одговорило на ове задатке дефинисана су три основна критеријума компарације: економски, социјални и еколошки. Прецизније речено, одређено је петнаест кључних критеријума одрживог развоја, по пет из сваког сегмента (економски, социјални и еколошки) на основу којих је извршена анализа ова три национална документа.

Кључне речи: одрживи развој, националне стратегије, екологија, економија, политика

darko.nadic@fpn.bg.ac.rs

* Рад је резултат рада на пројекту број 179076, *Политички идентитет Србије у Регионалном и глобалном контексту* који финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ И КАТЕГОРИЈЕ

Савремени свет је већ увелико суочен са потребом глобалне, заједничке одговорности за развој у складу са потребама људи и природе, и схватањем да се планета Земља мора очувати како за садашњу, тако и за будуће генерације људи на прихватљив начин.

Одрживи развој је постао један од кључних елемената у формулисању и спровођењу развојних политика у свету. Може се дефинисати као циљно оријентисан, дугорочан, свеобухватан и синергетски процес који утиче на све аспекте живота (економски, социјални, еколошки и институционални) на свим нивоима. Он подразумева усаглашавање економских, социјалних и еколошких захтева. Из тих разлога, као и из стриктно политичких, Националне стратегије одрживог развоја не представљају само документ који је један од предуслова за пут ка Европској унији већ представљају једну врсту стратешког националног документа којим се одређује ближа будућност једне државе. Циљ националних стратегија одрживог развоја је да доведу до равнотеже три кључна фактора, односно три стуба одрживог развоја: *одрживог економског раста* и привредног и технолошког развоја, *одрживог развоја друштва* на бази социјалне равнотеже, *заштите животне средине* уз рационално располагање природним ресурсима, спајајући их у једну целину подржану одговарајућим институционалним оквиром.

Одрживи развој је оријентисан на израду модела који на квалитетан начин задовољавају друштвеноекономске потребе и интересе грађана, а истовремено елиминишу или значајно смањују утицаје који представљају претњу или штету по животну средину и природне ресурсе. Дугорочни концепт одрживог развоја подразумева стални економски раст, али такав који осим економске ефикасности и технолошког напретка, обезбеђује и смањење сиромаштва, дугорочно боље коришћење ресурса, унапређење здравствених услова и квалитета живота, и смањење нивоа загађења на ниво апсорпционог капацитета чинилаца животне средине, тј. спречавање будућих загађења и очување биодиверзитета.

У сваком случају теоријски концепт одрживог развоја је резултат не само политичких договора, неретко и конфликта, већ пре свега на националном нивоу значи поштовање међународних обавеза једне нације према светској заједници, према свом окружењу, и на крају према сопственој политичкој заједници, односно нацији. Како се неретко истиче у стручној јавности, одрживи развој је један *дуготрајан политички процес* који пре свега мења навике политичких структура и њихов однос према питању будућег развоја једне заједнице. Тај однос уважава не само економску сферу, пре свега индустријски раст и развој и економске параметре који га прате, већ уважава питање социјалног, културног, образовног, па и еколошког развоја.

Операционализација концепта и његова примена у пракси резултат су како теоријских тако и политичких тежњи усмерених ка осигуравању дугорочног развоја људског друштва и очувању животне средине. Кључне претпоставке неопходне за прихватање и примену концепта одрживог развоја привреде и друштва, као и за његову успешну реализацију јесу одговарајуће вођство, широка политичка, социјална и медијска подршка, као и друштвени консензус о неопходности прихватања тог концепта. Једна од карактеристика одрживог развоја је и веће укључивање јавности у процесе доношења одлука о проблемима животне средине. За квалитетно укључивање јавности није довољна само декларативна опредељеност власти, већ и посебни подстицаји, пре свега правовремено информисање и едукација, како би јавност објективно могла да утиче на исход за који је заинтересована.

У овом раду постављена су два основна задатка. Први, да се изложи структура и основне карактеристике националних стратегија одрживог развоја Република Србије, Црне Горе и Хрватске (у даљем тексту НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске); други, да се изврши компаративна анализа националних стратегија одрживог развоја наведене три државе и пружи преглед њихових међусобних идентичности, сличности и разлика. У том контексту, могуће је дефинисати три основна критеријума компарације: *економски*, *социјални* и *еколошки*.

Имајући у виду, ограничења овог рада, која су условљена обимом, задржаћемо се на еколошким критеријумима одрживог развоја наведеним у националним стратегијама Републике Србије, Црне Горе и Хрватске, а то су: подручја од значаја за природу и биодиверзитет треба да буду заштићена; потрошња обновљивих ресурса (шуме, рибарство, површинске и подземне воде, земљиште) треба да се одржава испод нивоа регенерације или природне обнове; потрошња не-обновљивих ресурса (нафта и гас, угаљ, металичне сировине, неметаличне сировине) треба да буде задржана испод нивоа потенцијалног раста субституентних обновљивих ресурса; сваки утицај емисија или токсичних материја на природно окружење или људско здравље треба да буде сведен на безбедан ниво (загађење ваздуха, климатске промене, оштећење озонског омотача), и утицај акцидената у животној средини треба да буде редукован и ризик по животну средину може бити прихватљив само у мери да у најгорем могућем случају не постоји перманентна штета по животну средину (хемикалије, отпад, опасан отпад, бука, јонизујуће и нејонизујуће зрачење, удеси).

*ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И СТРУКТУРНА ФОРМА НСОП
СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И ХРВАТСКЕ*

НСОП Републике Србије

Стратегија одрживог развоја Србије заснива своја решења у складу са европским интеграцијама: Стратегијом одрживог развоја ЕУ која је усвојена 2001. године и ревидована 2006. године, и Лисабонском стратегијом ЕУ. Усклађена је и са Миленијумским циљевима УН и Националним миленијумским циљевима развоја у Републици Србији које је Влада Републике Србије усвојила 2006. године.

НСОП Србије полази од реформских циљева дефинисаних у стратешким документима које је донела Влада Републике Србије. Стратегија је у потпуности усклађена са принципима и циљевима усвојеним у Националној стратегији Србије за приступање Србије и Црне Горе Европској унији, Стратегији за смањење сиромаштва, Стратегији привредног развоја Републике Србије 2006–2012. и Предлогу Националног програма заштите животне средине. Усклађена је и са постојећим секторским стратегијама из области запошљавања, енергетике, пољопривреде, туризма, страних улагања, информационог друштва, социјалне заштите, борбе против корупције, управљања отпадом и др.

По визији друштвеноекономског и социјалноеколошког развоја, која се наводи у НСОП Србије, Србија би 2017. године била: *институционално и економски развијена држава са адекватном инфраструктуром, компатибилна са стандардима ЕУ, са привредом заснованом на знању, ефикасно коришћеним природним и створеним ресурсима, већом ефикасношћу и продуктивношћу, богата људским ресурсима, са очуваном животном средином, историјским и културним наслеђем, држава у којој постоји партнерство јавног, приватног и цивилног сектора и која пружа једнаке могућности за све грађане*. Сагласно овој визији, дефинисано је *пет* националних приоритета који су у складу са визијом ове стратегије: *чланство у ЕУ*, (подразумева развој стабилних институција које гарантују демократију, владавину права и поштовање и заштиту људских права и права мањина; развој тржишне економије која може да се суочи с притиском конкуренције унутар ЕУ; усаглашавање с правним тековинама ЕУ и преузимање обавеза које проистичу из тог чланства); *развој конкурентне тржишне привреде и уравнотежен економски раст* (односно, подстицање иновација, стварање бољих веза између науке, технологије и предузетништва, повећање капацитета за истраживање и развој, укључујући нове информационе и комуникационе технологије, за шта је потребно остварити: унапређење услова за привлачење страних директних инвестиција; макроекономску стабилност и повећање извоза; развој малих и средњих предузећа; завршетак прива-

тизације; обезбеђење сигурности снабдевања енергијом уз повећање ефикасности енергетских субјеката и енергетске ефикасности привреде; подстицање иновација и промовисање предузетништва; промовисање информатичког друштва); *развој људских ресурса и повећање запошљавања* (спречавање одлива стручњака тако што ће се створити бољи радни услови; унапређење прилагодљивости радника и постизање веће флексибилности тржишта рада; улагање у знање и вештине људи путем квалитетног, ефикасног и практично применљивог образовања и непрестано усавршавања чланова свих друштвених група на принципима једнаких могућности; социјалну укљученост младих, жена и чланова маргинализованих група и мере за подстицај њиховог запошљавања; инвестирање у јавно здравље, посебно у примарну здравствену заштиту, а поготово у превенцију); *развој инфраструктуре и равномеран регионални развој*; заштита и унапређење животне средине и рационално коришћење природних ресурса (успостављање система заштите и одрживог коришћења природних богатстава, тј. ресурса (ваздуха, воде, земљишта, минералних сировина, шума, рибе, дивљих биљних и животињских врста); јачање узајамног деловања и остварење значајних међусобних ефеката заштите животне средине и економског раста, укључење политике животне средине у развојне политике других сектора; инвестирање у смањење загађења животне средине и развој чистијих технологија; смањење високе енергетске интензивности привреде Републике Србије и ефикасније коришћење фосилних горива; подстицање коришћења обновљивих извора енергије; планирање одрживе производње и потрошње и смањење отпада по јединици производа; заштиту и очување биодиверзитета). (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије 2007, 11-13).

Стратегија одрживог развоја Србије се заснива на глобално прихваћеним принципима који су дефинисани у Декларацији одрживог развоја из Јоханесбурга, Миленијумским циљевима развоја УН и Стратегији одрживог развоја ЕУ. То су: *међугенерациска солидарност и солидарност унутар генерације; отворено и демократско друштво – учешће грађана у одлучивању; знање као носилац развоја; укљученост у друштвене процесе; интегрисање питања животне средине у остале секторске политике; принцип предострожности; принцип загађивач/корисник плаћа, укључење трошкова везаних за животну средину у цену производа; одржива производња и потрошња*. (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије 2007, 15)

НСОР Србије под одрживим развојем подразумева:

„...израду модела који на квалитетан начин задовољавају друштвено-економске потребе и интересе грађана, а истовремено уклањају или знатно смањују утицаје који прете или штете животnoj средини и природним ресурсима. Дугорочни концепт одрживог развоја подразумева стални

економски раст који осим економске ефикасности, технолошког напретка, више чистијих технологија, иновативности целог друштва и друштвено одговорног пословања обезбеђује смањење сиромаштва, дугорочно боље коришћење ресурса, унапређење здравствених услова и квалитета живота и смањење загађења на ниво који могу да издрже чиниоци животне средине, спречавање нових загађења и очување биодиверзитета. Један од најважнијих циљева одрживог развоја јесте отварање нових радних места и смањење стопе незапослености, као и смањење родне и друштвене неједнакости маргинализованих група, подстицање запошљавања младих и лица са инвалидитетом, као и других ризичних група.” (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије 2007, 1).

НСОР Србије се састоји из три целине: економија (*Привреда Србије – одрживост заснована на знању*), социјални аспект друштвеног развоја (*Друштвеноекономски услови и перспективе*), и трећи део, екологија (*Животна средина и ресурси*). Део који обухвата питања уско економског развоја обрађује, сходно визији тог развоја, следећа питања: Каква економија је потребна Србији; Економија заснована на знању - како и зашто; Економија Србије – развој и одрживост; Транзиција и одрживи развој привреде Србије; Адекватно макроекономско окружење и избор економске политике; Одржива производња и потрошња; Образовање за одрживи развој; Информационо комуникационе технологије и економија заснована на знању; Одрживост научнотехнолошке политике; Заштита интелектуалне својине и одрживи развој. По Стратегији социјални аспекти друштвеног развоја обухватају следећа питања и проблеме развоја: друштвене вредности, квалитет живота и друштвено благостање; популациона политика; социјална сигурност и социјална кохезија; сиромаштво и социјална укљученост; једнакост и родна равноправност; јавно здравље; становање и стамбена политика; регионални и локални аспекти одрживог развоја; информисање и учешће јавности у одлучивању. Еколошка проблематика разматра следећа питања: *Природни ресурси* (ваздух; вода; земљиште; биодиверзитет и заштита природе; шуме; минерални ресурси; обновљиви извори енергије). *Фактори ризика по животну средину* (климатске промене и заштита озонског омотача; отпад; хемикалије; удеси; јонизујуће и нејонизујуће зрачење; бука; природне катастрофе – поплаве, клизишта, пожари, земљотреси). *Утицај економских сектора на животну средину* (индустрија; рударство; енергетика; пољопривреда; шумарство, ловство и рибарство; саобраћај; туризам; увођење чистије производње).

У оквиру одељка *Институционални оквир* у Стратегији се истиче декларативна посвећеност (*трајно опредељење*) Владе за њено спровођење али се наглашава и потреба за политичком подршком. Од значаја је да одговорност за координацију и спровођење Стратегије преузима *Канцеларија за одрживи развој* при Кабинету потпредседника Владе. Спровођење Стратегије зависи и од учешћа у

имплементацији свих заинтересованих страна. Стратегија истиче нужност оснивања Агенције за одрживи развој као стручног и оперативног тела, али и националне лабораторије и центре, као и да у спровођењу Стратегије треба да учествују и Канцеларија за придруживање ЕУ, Агенција за приватизацију, Национална служба запошљавања, Завод за интелектуалну својину, Комисија за заштиту конкуренције, удружења потрошача итд. Од кључне важности је израда Акционог плана за спровођење Стратегије, политичка подршка и посвећеност владе, обезбеђено финансирање, праћење и ревизија.

НСОР Републике Црне Горе

Визије и општи циљеви НСОП - визија одрживог развоја Црне Горе обухватају: визију *економског развоја, социјалну, еколошку, етичку и културну* визију. Економски развој обухвата *идентификацију проблема и изазова, приоритетни задаци и мере*, и разматран је као стуб одрживог развоја кроз следеће одељке: Макроекономска кретања; Регионални развој и запосленост; Саобраћај; Туризам; Пољопривреда и рурални развој; Енергетика; Индустрија; Нове технологије. Други стуб развоја, *Животна средина и природни ресурси обухватају: идентификацију проблема и изазова, приоритетне задатке и мере*. Ту су присутни следећи одељци: Заштита биодиверзитета и очување природних вредности: Вода; Ваздух; Земљиште; Шуме; Систем управљања животном средином; Просторно планирање; Море и обално подручје; Климатске промене и заштита озонског омотача; Отпад. Трећи стуб, Друштвени развој, обухвата: *идентификацију проблема и изазова, приоритетне задатке и мере*. Овај стуб одрживог развоја разматран је кроз следеће одељке: Управљање и учешће јавности у доношењу одлука; образовање; Здравство; Равноправности и социјална заштита; Култура и медији; Урбани развој.

Значајан део стратегије је посвећен следећим питањима: Изградња партиципативног планског процеса; процеса имплементације НСОП Црне Горе; праћење и оцена имплементације; финансирање НСОП програма.

Саставни део стратегије Црне Горе је и *Акциони план* у оквиру кога се разматрају приоритетни задаци и њихове везе са општим циљем, мере, рокови, носиоци и индикатори. Национална стратегија одрживог развоја Црне Горе се заснива на глобално прихваћеним принципима одрживог развоја, дефинисаним кроз Декларацију из Рио и Агенде 21, Декларацију и План имплементације из Јоханесбурга, као и на принципима Миленијумске декларације УН (који су преточени у Миленијумске развојне циљеве). У документу *Визије одрживог развоја Црне Горе* ови принципи су сажето приказани на следећи начин: Интегрисање питања животне средине у развојне политике; Интернализација трошкова везаних за животну средину (односно

Превођење екстерних трошкова деградације животне средине у интерне трошкове загађивача/корисника) кроз имплементацију принципа загађивач/корисник плаћа; Учешће свих друштвених актера/заинтересованих страна у доношењу одлука, консултације, дијалог и партнерства; приступ информацијама и правди; једнакост међу генерацијама и једнакост унутар исте генерације (укључујући и родну равноправност); принцип предострожности, тј. захтев да се очува природна равнотежа у околностима када нема поузданих информација о одређеном проблему; Принцип супсидијарности (хијерархије, односно међузависности) између локалног и глобалног нивоа; Приступ услугама и финансијским ресурсима који су неопходни за задовољавање основних потреба. Ови принципи представљају призму кроз коју су сагледани постојећи проблеми и изазови за одрживи развој Црне Горе, односно оквир у коме су дефинисани циљеви, задаци и мере за спровођење политике одрживог развоја. Они такође представљају смернице које ће водити укупан процес имплементације НСОП Републике Црне Горе.

Тако НСОП Црне Горе подразумева да је одрживи развој:

„...уравнотежен и правичан економски развој који се може одржати у дужем временском периоду; смањење сиромаштва, кроз оснаживање сиромашних и обезбеђивање њиховог бољег приступа неопходним услугама и средствима; учешће свих заинтересованих страна у процесу одлучивања (централне и локалне власти, невладине организације, приватни/пословни сектор, професионалне организације, синдикат), уз изградњу дијалога и поверења и уз развој друштвеног капитала; пажљиво управљање и очување (у највећој могућој мери) необновљивих ресурса; рационална/одржива употреба енергије и природних ресурса (воде, земљишта, шума, итд.); минимизирање отпада, ефикасно спречавање и контрола загађења, и минимизирање еколошких ризика; унапређење система образовања и здравства и побољшања у погледу равноправности полова; заштита културних идентитета.“ (Национална стратегија одрживог развоја Црне Горе 2007, 2).

НСОП Црне Горе изазове у остваривању Стратегије види у процесу имплементације и убрзању економских реформи и обезбеђивању уравнотеженог економског развоја, побољшању животног стандарда, интеграцији идеје одрживости у развојне политике, недостатку информација потребних за доношење одлука, потреби за променама у систему управљања итд.

Као *општи циљеви* НСОП Црне Горе наводе се: Убрзање економског раста и развоја; Смањивање сиромаштва, обезбеђивање једнакост у приступу услугама и ресурсима; Осигурање ефикасне контроле и смањење загађења, и одрживо управљање природним ресурсима; Побољшавање система управљања и учешћа јавности; уз мобилизацију свих актера, уз изградњу капацитета на свим нивоима, и очување културне разноликости и идентитета.

У оквиру НСОП Црне Горе, осим делова посвећених *економском развоју, животној средини и друштвеном развоју*, дат је и одељак којим се објашњава и *образлаже изградња партиципативног ланског процеса за спровођење одрживог развоја и саме стратегије*, затим, *процес саме имплементације НСОП* (укључујући и Акционе планове и оцене конзистентности НСОП циљева), одељак *о праћењу и оцени имплементације, и начини финансирања НСОП*.

НСОП Републике Хрватске

Република Хрватска у заштити животне средине сарађује на више нивоа: мултилатералном, регионалном, субрегионалном и билатералном. Та сарадња се темељи на низу међународних правних инструмената (конвенције, споразуми, уговори и др.) и програма. Од међународних конвенција и уговора посебно су значајни: Конвенција о заштити озонског омотача; Монреалски протокол о стварима које оштећују озонски омотач; Кјото протокол уз Монреалски протокол о стварима које оштећују озонски омотач; Протокол о посебно заштићеним подручјима Средоземног мора и о биолошкој разноликости Средоземља, уз Конвенцију о заштити морске животне средине и обалног подручја Средоземља; Конвенција о нуклеарној сигурности и др. Две теме су посебно важне и дугорочно ће имати велики утицај на заштиту околине у Републици Хрватској, као и на обликовање стратегије: прво, *прилагођавање Републике Хрватске концепту одрживог развоја*; и друго, *приближавање и прикључење Републике Хрватске Европској унији*. Иако су обе теме знатно шире од заштите животне средине и односе се на целу стратегију развоја Хрватске, у обе је заштита животне средине важан део.

Стратегија заштите животне средине Републике Хрватске говори о *околностима* у којима се налази (стању животне средине и обавезама), о *препрекама* (постојећим и будућим притисцима на животну средину, и захтевима који се морају испунити), и о *смеру* (одговорима на притиске) који треба изабрати.

Општа начела, на основу којих Република Хрватска усмерава свој развој ка одрживом развоју обухватају:

„заштиту људског здравља; унапређивање и заштита темељних људских права; солидарност унутар генерација и међу генерацијама; остваривање отвореног и демократског друштва; укључивање грађана; укључивање послодаваца и социјалних партнера; социјална одговорност послодаваца; интеграцијом економских, социјалних и еколошких елемената у изради свих политика (смерница); образовање за одрживи развој; усклађеност политика свих нивоа управе и локалне самоуправе; употребу најбоље могуће доступне технологије; обнављање (нпр. поновним коришћењем или рециклирањем) природних ресурса; унапређивање одрживе производње и потрошње; предострожношћу и превенцијом; „загађивач плаћа“ за загађивања која се наносе животној средини“ (Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске 2009, 47).

У НСОР Хрватске се под одрживим развојем подразумева

„остваривање три општа циља: стабилнога економског развоја, праведне расподеле социјалних могућности те заштите животне средине. Ти се циљеви, уз уважавање одговорности државе на међународном нивоу за глобална питања, могу остварити једино у заједничкој сарадњи свих учесника. У остваривању споменутих циљева треба: заштитити капацитет Земље да одржи живот у свој својој разноликости, поштовати ограничења која постоје при коришћењу природних добара и осигуравати висок ниво заштите и побољшања квалитета животне средине, спречавати и смањивати загађивање животне средине и унапређивати одрживу производњу и потрошњу како економски раст не би нужно значио и деградацију животне средине; уважити националне специфичности; унапређивати економију утемељену на благостању, развојним променама, такмичарском духу и с друштвеном одговорношћу, економију која осигурава квалитет живота као и пуну запосленост; унапређивати демократско, социјално укључиво, кохезивно, здраво, сигурно и праведно друштво које поштује основна права и културну различитост те које ствара једнаке могућности и бори се против дискриминације у свим облицима; научним и стручним сазнањима развијати систем заштите здравља људи, укључујући санацију постојећих оптерећења животне средине; јачати успостављање демократских институција у региону и свету те бранити њихову стабилност, полазећи од универзалног права на мир, сигурност и слободу; активно унапређивање одрживог развоја у региону и свету; јачати партнерство свих сегмената заједнице“ (Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске 2009, 47).

НСОР Републике Хрватске истиче да су основни циљеви одрживог развоја Хрватске исказани у осам кључних подручја:

„1. Подстицање раста броја становника Републике Хрватске; 2. животна средина и природна добра; 3. усмеравање на одрживу производњу и потрошњу; 4. остваривање социјалне и територијалне кохезије и правде; 5. постизање енергетске независности и раста ефикасности коришћења енергије; 6. јачање јавног здравства; 7. Повезивање Републике Хрватске; 8. заштиту Јадранског мора, приобаља и острва” (Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске 2009, 6).

То, наравно, како истиче Стратегија подразумева и ефикасну улогу државе, односно *појачавање капацитета ефикасности; друштво утемељено на знању/образовање за одрживи развој*, где се образовање и знање посматрају као нужни предуслови за раст квалитета живота и промене понашања грађана неопходних за остваривање одрживог развоја; *истраживање и развој, и, ублажавање и прилагођавање климатским променама*.

И на крају НСОР Хрватске обрађује и начине, моделе, остваривања саме Стратегије. Тако ће се Стратегија остваривати помоћу акцијских планова који ће садржавати детаље о одговорнима за спровођење појединих планова и пројеката предвиђених Стратегијом; о одговорнима за остварење конкретних циљева; о потребним средствима за спровођење планова или пројеката; о изворима финан-

сиратна планова или пројеката; о учесницима у плану или пројекту; о роковима за остварење предвиђених циљева; о очекиваним резултатима планова и пројеката, те одговорнима за надзирање спровођења планова и пројеката. Ради координације остваривања Стратегије, Влада републике Хрватске је основала Савет за одрживи развитак и заштиту околиша, а поред тога, како се наводи у стратегији, улога Владе јесте и стварање, као и обезбеђивање позитивног окружења за стратегију одрживог развоја.

ЕКОЛОШКИ КРИТЕРИЈУМИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА НСОП СРБИЈЕ, ЦРНЕ ГОРЕ И ХРВАТСКЕ

Подручја од значаја за природу и биодиверзитет треба да буду заштићена

Сличност НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске је у истицању квалитативног богатства биолошке разноврсности, а извесна разлика постоји са становишта њеног квантитета. Све три истичу богатство природе и биолошку разноликост као своје значајне вредности, као и њихову очуваност у значајној мери. Разлике постоје у погледу величина национално заштићених површина, па се сходно томе донекле разликују њихови проблеми, као и мере, али постоје и велике сличности. Учешће национално заштићених површина је највише у Хрватској (8,5%), а стратегије Србије и Црне Горе истичу да су њихове заштићене површине испод европског просека и као приоритетан задатак истичу повећање заштићених површина. Ипак, у Црној Гори је значајан део територије (17,2%) међународно заштићен по основу изузетних природних или културних вредности, или као мочварно подручје од међународног значаја. У Србији то је свега 6,14%.

Сличност проблема је у неадекватном законском и институционалном оквиру, непридржавању прописаног режима и мера заштите, нерационалном коришћењу природних ресурса, израженој противправној изградњи објеката, драстичном мењању услова станишта и др.

Сличност мера је у потреби усклађивања законског оквира, изградњи ефикаснијег система управљања, развоју мониторинга, рационалном коришћењу природних добара на принципима одрживости. Као државе које излазе на море, Црна Гора и Хрватска, истичу као важне проблеме заштиту биодиверзитета и пејзажа код мора и обалног подручја, односно биолошке разноликости Јадранског мора, као и заустављање тренда урбанизације морске обале. Као главни циљеви одрживог развоја у заштити биодиверзитета у НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске се истичу: доношење нових законских прописа (НСОП Србије, НСОП Хрватске, и, НСОП Црне Горе); интегрирање политике заштите природе у развојне политике појединих сектора (НСОП Хрватска), односно израда националне стратегије одрживог

коришћења природних ресурса и добара (НСОР Србија); примена одрживе пољопривредне производње, односно пољопривредно земљиште користити у складу са начелима одрживога управљања земљишта (НСОР Хрватска), односно спровођење ефективних мера контроле генетички модификованих организама (ГМО) у складу с праксом ЕУ (НСОР Србија), смањивање губитка морске и обалне биолошке разноликости и повећање броја заштићених подручја (НСОР Хрватска); успостављање ефикасног система биомониторинга информационог система о живом свету и другим природним вредностима (НСОР Србија); заустављање губитка копнене биолошке различитости, (НСОР Хрватска), и развој нових технологија (НСОР Црне Горе)

*Потрошња обновљивих ресурса
(шуме, рибе, површинске и подземне воде, земљиште)
треба да се одржава испод нивоа регенерације
или природне обнове*

Све три стратегије садрже идентичности у погледу извесних проблема које наводе, а то су: нехармонизована законска регулатива са савременим европским трендовима и стандардима, и недовољни институционални и други капацитети; низак степен прикључености становништва на канализационе системе; само мали проценат укупне количине комуналних и индустријских отпадних вода се испушта у реципијенте са одговарајућим пречишћавањем. Поврх тога, стратегије Србије и Црне Горе су сличне по разматрању проблема недовољног степена прикључености на јавне системе за водоснабдевање; нерационалног коришћења воде, односно високе просечне потрошње воде у односу на западну Европу, а у вези са тим је и ниска тржишна цена воде; високих губитака у водоводним системима; недовољне заштите и контроле квалитета вода. Идентичност НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске јесте и у истицању располагања довољним количинама вода за задовољавање својих потреба, али само уз њихово рационално коришћење. Мања разлика постоји у заступљености разматрања површинских, односно подземних вода. НСОП Црне Горе истиче да су површинске воде, генерално посматрано, доброг квалитета, али да постоје и изузеци. Као други значајан приоритет наводи се увођење интегралног управљања сливним подручјима, уз неопходне правне и институционалне промене и унапређење контроле квалитета и мониторинга вода, што између осталог подразумева успостављање ефикасних механизма за разрешавање потенцијално конфликтних видова коришћења вода уз балансирање интереса свих актера у речном басену. Осим тога НСОП Црне Горе истиче проблем испуштања како комуналних тако и отпадних вода у природне пријемнике без икаквог система за пречишћавање. НСОП Ср-

бије истиче да алувијалне издани имају највећи капацитет, око 70% од укупно оцењеног потенцијала подземних вода за водоснабдевање. У циљу заштите подземних вода потребно је забранити активности на простору алувиона које могу нарушити режим подземних вода (експлоатацију шљунка и песка и изградњу грађевинских или рударских објеката). Поврх тога, стратегије Србије и Црне Горе садрже додатне сличности које су исказане кроз задатке смањења губитака у водоводним системима; заустављање ненаменског коришћења воде и др.

НСОР Србије, између осталог, као потребне мере предлаже следеће: усклађивање националних прописа у области вода са законодавством ЕУ, а посебно примену Оквирне директиве о водама ЕУ; повећање доступности квалитетне воде тако што ће се све више становништва прикључивати на јавне системе за водоснабдевање; смањење губитака у водоводним системима; заштиту и унапређење квалитета воде у акумулацијама које су намењене водоснабдевању; побољшање квалитета воде у водотоцима, пре свега изградњом постројења за пречишћавање отпадних вода и ефикаснијим радом постојећих, као и контролисаним коришћењем ђубрива и средстава за заштиту биља; санацију и ремедијацију загађених водотокова; успостављање економског вредновања воде и услуга, применом принципа „загађивач плаћа” и „корисник плаћа”; утврђивање правног статуса и власничку трансформацију водопривредних предузећа; решавање проблема комуналних вода по моделу јавно - приватног партнерства за веће градове, а преко државних инвестиционих активности за мања насеља; обезбеђење учешћа јавности и укључење корисника у све фазе управљања водама. (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије 2007, 78)

НСОР Црне Горе ради остваривања задатих циљева по питању вода сматра да је потребно спровести мере потпуније заштите и адекватне контроле садашњих и постојећих изворишта, побољшање водоснабдевања руралних средина, боље одржавање водовода, смањење губитака и заустављање ненаменског трошења питке воде, увођење система наплате воде на бази покрића трошкова, изградња система за водоснабдевање приморског региона, коришћење потенцијала за флаширање вода, као и систем правних мера које се огледају у доношењу новог закона о водама, усаглашавање постојеће законске регулативе са директивама ЕУ, потписивање и ратификација међународних конвенција итд. (Национална стратегија одрживог развоја Црне Горе 2007, 37)

НСОР Црне Горе разматра и море за приобално подручје као природне ресурсе и лепоте, сматрајући при томе да су управо приобална подручја у великој мери „потрошена” за разне привредне и урбане активности, док се као еколошки проблеми мора јављају нерешено питање отпада и отпадних вода, луке и друга инфраструктура

поморске привреде, и у мањој мери рибарство. Приоритетни задаци везани за заштиту мора и приобалног подручја су: увођење интегралног управљања обалним подручјем, смањивање загађивања мора и приобалног подручја, имплементација међународних конвенција и пратећих протокола, развијање и примена акционих планова и стратешких докумената везаних за заштиту мора, као и увођење свеобухватног мониторинг система.

НСОР Хрватске по питању вода, као главне циљеве (који су методолошки и структурално повезани са питањима земљишта и ваздуха) наводи:

„Смањити штетне емисије у главне саставнице околиша на најмању могућу мјеру, а посебнице заштитити онечишћење подземних вода, тј. Резерви питке воде; Тијekom планирања господарских дјелатности, особито експлоатацијских захвата, треба осигурати рационално кориштење обновљивих природних добара те одрживо кориштење обновљивих природних извора; Очувати квалитету воде и спријецити онечишћења, укључујући обраду отпадних вода, унаприједити ступањ покривености државе јавном водоопскрбом (повецати ступањ опскрбљености на 85 – 90%), побољшати ступањ процишћавања отпадних вода и доступности канализацијске мреже, повећати квалитету сустава за обрану од поплаве, водити рачуна о обновљивости ресурса и јачати заштиту осјетљивих водених и копнених екосустава који овисе о води те морских екосустава и обалне зоне” (Стратегија одрживог развика Републике Хрватске 2009, 15-16).

НСОР Хрватске посебну пажњу посвећује заштити мора, посматрајући Јадранско море, обале и острва као највредније и најосетљивије екосистеме у држави. Зато се у овој Стратегији и сматра да су:

„Најважнији проблеми заштите околиша, а тиме и одрживог развика Јадрана јесу: недостатак уређаја за прочишћавање урбаних и индустријских отпадних вода, изненадна и оперативна онечишћења мора с поморских објеката, несреће при пријевозу и претовару нафте и нафтних предавина, проблем уноса страних морских микроорганизама и патогена у морски околиш, излов и прелов рибљег фонда, надасве претјерана градња на обалном подручју. Укупно 123 рибље врсте налазе се на Црвеном попису угрожених риба Јадранског мора, од којих је њих пет критично угрожено. Производња у марикултури расте те се континуирано проводи працење њезина утјецаја на околне суставе” (Стратегија одрживог развика Републике Хрватске 2009, 34).

Као главни циљ наводи се:

„Промицати одрживо господарење Јадранским морем, обалом и отоцима и очување морских екосустава смањивањем уноса отпадних твари и страних микроорганизама и патогена у море из свих извора онечишћења, потпором локалним заједницама, особито отоцима, али с ограничавањем утјецаја господарских дјелатности, особито туризма, на околиш” (Стратегија одрживог развика Републике Хрватске 2009, 34).

Када је у питању заштита земљишта, за разлику од стратегије Србије, преостале две НСОП истичу проблем недовољног располагања површинама пољопривредног земљишта, као и обрадивог земљишта.

Сличност све три стратегије је у истицању проблема сталног опадања, смањивања овог ресурса. Такође, сличност постоји и при разматрању фактора деградације земљишта, смањења плодности земљишта и неодговарајуће експлоатације земљишног ресурса: ширење насеља, изградња саобраћајница, изградња објеката, водна ерозија, експлоатација речног шљунка и песка, губитак плодности и др. Сличност постоји и у предложеним мерама и активностима које треба предузети да би се решили ови проблеми: ускладити домаће законодавство са законодавством ЕУ, односно УН из ове области, побољшати мониторинг и увести систем контроле квалитета земљишта, спречити даљи губитак земљишта, побољшати квалитет пољопривредног земљишта, изградити институције које ће се бавити пословима из ове области и др.

Конкретно, НСОП Србије проблем земљишта посматра у функцији земљишта као обрадиве површине (пољопривредна намена). Фактори смањења и деградације пољопривредног земљишта у Републици Србији су: ширење насеља, индустријски, рударски, енергетски и саобраћајни објекти, водна ерозија, еолска ерозија, заслањивање земљишта, губитак хранљивих елемената, хемијско загађење од биоиндустријских извора, механичко збијање земљишта приликом обраде тешким машинама, забаривање земљишта, поплаве, губитак плодности и др. Стратешки циљеви одрживог коришћења земљишта обухватају: усклађивање законодавних аката који су у вези с коришћењем и заштитом земљишта са законодавством ЕУ; спречавање даљег губитка земљишта и очување и побољшање његовог квалитета, посебно индустријским, рударским, енергетским, саобраћајним и осталим активностима; заштиту од деградације и промене намене земљишта, као и уређење пољопривредног земљишта. Да би се ови циљеви остварили, потребно је: ускладити постојеће прописе са законодавством ЕУ и УН о коришћењу земљишта и заштити животне средине; утврдити и изабрати параметре квалитета земљишта који ће се примењивати при праћењу и контроли плодности; изградити мреже контроле плодности земљишта, оснажити институције које ће се бавити заштитом, уређењем и коришћењем пољопривредног земљишта и формирати лабораторију на националном нивоу која ће се бавити земљиштем и минералним ресурсима. (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије, 2007, 39).

НСОП Хрватске истиче да су:

„Загађивања су везана уз неуређена одлагалишта комуналног отпада (299 се сада санира), уз одлагалишта опасног индустријског отпада чија је санација такође почела, затим уз појачану индустријску активност, уз локалитете вађења минералних сировина и уз подручја на којима се налазе војна складишта.”

А као главни циљеви наводе се доношење закона о заштити земљишта и информацијски систем заштите земљишта, инвентаризација базе података за тло и земљиште, одређивање најквалитетнијих земљишта за пољопривредну намену те их заштитити и очувати, ширење заштићених подручја уз осигуравање довољно природних добара за намену локалних заједница те дугорочно тежити заштитити 15–20% површине Републике Хрватске.

Истовремено, у посебном одељку ова НСОП разматра и пољопривредно земљиште а као циљеве наводи:

„Примена одрживе пољопривредне производње, односно пољопривредно земљиште користити у складу с начелима одрживог управљања земљиштем; Подстицати обрађивање постојећих потенцијално обрадивих пољопривредних површина, уз примену потребних мелиорацијских мера у сврху остваривања одрживе пољопривреде и веће производње потребних производа; Економским мерама осигурати искоришћавање напуштених просторних резерви ревитализацијом запуштених урбаних земљишта и трансформацијом и санацијом индустријских зона с угашеним производњама, те подржавати боље искоришћавање насељених подручја њиховим унутрашњим развојем; Планирањем развоја насеља тежити смањивању раста великих градова и функционално оспособљавати средње и мање градове са 7.000 до 30.000 становника” (Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске 2009, 11-12).

НСОП Србије и НСОП Црне Горе се детаљно баве проблемима везаним за шуме и ту се могу уочити сличности у погледу проблема и приоритетних активности и мера. Заједнички проблеми су неконтролисана, непланска активност и прекомерна експлоатација шума, неодговарајући систем противпожарне заштите, као и неодговарајући систем мониторинга и контроле.

НСОП Србије сматра да прелазак на одрживи начин коришћења шума и шумског земљишта представља пут којим треба ићи, а да би се то остварило потребно је у складу са утврђеним проблемима предузети одговарајуће мере: обезбеђење законских и институционалних оквира (унапређење прописа, односно, усклађивање националних прописа из области одрживог управљања шумама са законодавством ЕУ), рационално коришћење земљишта, мере економске политике (порески подстицаји, праведна подела користи које се остварују употребом овог ресурса), промовисање вишеструке функције шума, успостављање адекватног система противпожарне заштите, као и мониторинга и контроле. Такође, НСОП Србије разматра учешће сектора дрвне индустрије у стварању БДП-а, запошљавању и спољној трговини Србије, и наводи да је знатно мање од потенцијалног.

НСОП Црне Горе сматра да негативан утицај на стање шума утиче и лоше управљање шумама и што се шуме не посматрају у свом интегралном контексту, у смилу ловства, риболова, туризма, специфичних шумских производа (лекобиље), развој агрошумарства.

Као мере предлажу се разрешење сукоба на релацији „заштита шума“ и „експлоатација шума“ (зарад повећавања економске користи), а затим и доношење националне политике шумарства, усвајање закона који би били ефикаснији и прецизнији, спровођење планова газдовања у шумарству и ловству, ревитализација расадника, видео надзор као мера у противпожарној заштити, мониторинг здравственог стања шума итд.

*Потрошња необновљивих ресурса
(нафта и гас, угаљ, металичне сировине, неметаличне сировине)
треба да буде задржана испод нивоа потенцијалног раста
субституентних обновљивих ресурса*

НСОР Србије разматра овај критеријум кроз одељак *Минерални ресурси* и истиче да Србија располаже разноврсним али и недовољно богатим минералним ресурсима. Значајно место имају енергетске минералне сировине, пре свега угаљ, нафта и гас, затим следе металичне сировине као што су бакар, олово, цинк, антимон, никл, па неметаличне минералне сировине (зеолити и др.) У оквиру поднаслова *Металичне сировине и индустријски минерали* наводи се да већина налазишта металичних ресурса не спада у ред изузетно богатих, али да може допринети економском развоју Србије. Износе се подаци о прогнозама геолошких резерви и локацијама за бакар, олово, цинк, антимон и др. Такође се наводи да су лежишта индустријских минерала бројна и разноврсна. Економски значај имају: сировине које су експлоатисане или се експлоатишу (барит, доломит, каолин, опекарска глина, грађевински и архитектонски камен, кречњак, гипс, магнезит) и изнети су подаци о њиховим локалитетима; сировине чије су резерве и квалитет утврђени, али до сада нису експлоатисане (флуорит и борни минерали); сировине са условно-билансним резервама (фосфати, воластонит, алунит, вермикулит, гранити, пирофилит) и сировине чија лежишта могу да се очекују у Србији (камена со и лискуни). Дати су и секторски циљеви: усклађивање прописа са законодавством ЕУ; доношење и примена стратешких докумената одрживог коришћења ресурса и добара; налажење нових лежишта уз примену чистијих технологија; испитивање валидности заосталих минералних сировина у јаловиштима и депонијама активних и затворених рудника са економског аспекта и аспекта заштите животне средине. У оквиру поднаслова *Фосилна горива* истиче се да лигнит чини 90% енергетских ресурса земље, а нафта и гас преосталих мање од 10%. Србија поседује недовољне резерве угља и то махом лигнита слабог квалитета. Недостатак овог ресурса може представљати значајан ограничавајући фактор развоја енергетике. Даљи правци у развоју нафте и гаса реализоваће се кроз налажење нових лежишта и давање концесија. Секторски циљеви су: експлоатација

необновљивих природних ресурса на одржив начин; налажење нових лежишта и супституција фосилних горива обновљивим изворима енергије.

У Стратегији се истиче и стварање основа за *политику коришћења обновљивих извора енергије*, тако да се као секторски циљеви овде наводе: интензивирање истраживања потенцијала обновљивих извора енергије ради њихове верификације и реалнијег билансирања; одређивање технологија за које је оправдано увођење подстицајних мера и компаративна анализа могућих подстицајних механизма; доношење прописа за подстицање коришћења енергије из обновљивих извора (пореске олакшице, подстицајне цене електричне енергије из обновљивих извора и др.); повећање обима коришћења обновљивих извора енергије; образовање и развијање јавне свести ради подстицања масовнијег коришћења обновљивих извора енергије. (Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије 2007, 88-89)

НСОР Црне Горе сматра да је енергетски сектор од кључног значаја за одрживи развој Црне Горе. С једне стране енергија је предуслов за економски развој, док са друге стране потрошња енергије је повезана са значајним негативним утицајима на животну средину. Стратегија идентификује проблеме као што су: низак степен енергетске ефикасности, губици енергије у преносу и дистрибуцији, неповољна структура потрошње енергије где највеће учешће има електрична енергија и фосилна горива (угаљ и нафта), увозна зависност где се потребе за нафтом у потпуности подмирују из увоза итд. Као приоритетни задаци наводе се следећи: рационална потрошња електричне енергије, смањење енергетске увозне зависности уз оптимално коришћење расположивих домаћих ресурса и уз давање приоритета обновљивим изворима енергије.

НСОР Хрватске истиче да Република Хрватска има мањак расположиве енергије, што указује на заједничку карактеристику све три државе да имају проблем енергетске зависности. Тако је на пример у Хрватској највећа потрошња гаса (22,6%) и даље у домаћинствима. Други највећи потрошач гаса су јавне топлане (16%), а следе индустријске топлане, индустрија грађевинског материјала итд. У 2006. Република Хрватска је задовољила властитом производњом примарних енергената, у износу од 50,6%, своје потребе. У домаћој производњи највеће значење има природни плин (37%), затим водне снаге (34%) и нафта (21%). Главни циљ у енергетском сектору, по овој Стратегији јесте осигурати квалитетно и сигурно снабдевање енергијом, уз нужно смањивање негативних утицаја на животну средину и друштво. У складу са тим Стратегија предлаже одређене мере и активности остваривање главног циља с конкретним циљевима: До 2010. повећати удео обновљиве енергије у укупној потрошњи на 5,8%, а до 2020. на 20%; до 2010. 12% просечне потрошње енергије и

21% потрошње електричне енергије осигурати из обновљивих извора, с тиме да се њихов удео повећа на 15% до 2015; смањити непосредну потрошњу за 9 % до 2016. године у односу на просек 2001–2005; до 2012. смањити потрошњу примарне енергије за 20%; смањити интензитет потрошње енергије по јединици БДП-а до 2015. у распону од 1 до 2% годишње.

Климатске промене

Све три НСОП напомињу неопходност ратификације и испуњавања обавеза из међународних уговора који су значајни за ову област (оквирна конвенција УН о климатским променама, Бечка конвенција и Монреалски протокол, Кјото протокол).

НСОР Хрватске за разлику од остале две уопштено разматра ова питања, а као једини задатак наводи смањење емисије гасова који изазивају ефекат стаклене баште сходно обавезама које проистичу из Кјото протокола у периоду од 2008. до 2012, као и да:

„Још увек нема процена социоекономских импликација климатских промена у земљи, ни анализе могућих трошкова који би их пратили. Интензивним и континуираним информисањем јавности о овим проблемима и опасностима развијаће се свиест сваког појединца о њиховој важности и размерима те га подстицати на учествовање у њиховом решавању” (Стратегија одрживог развитка Републике Хрватске 2009, 40).

НСОР Србије и НСОП Црне Горе наводе да Србија и Црна Гора не емитују значајне количине гасова који стварају ефекат стаклене баште и утичу на климатске промене, пре свега због малог обима економије. Даље, ове две стратегије су идентификовале следеће проблеме: непостојање националног инвентара гасова са ефектом стаклене баште, непостојање стратешких докумената из ове области, неусклађеност законске регулативе са регулативом ЕУ, у складу са чим су и наведене мере.

Тако НСОП Србије за мере предлаже: усклађивање националних прописа из области климатских промена и оштећења озонског омотача с прописима ЕУ; прилагођавање постојећих институција потребама активног спровођења политике заштите климе и испуњавање обавеза из међународних уговора (UNFCCC, Кјото протокола и др.); прилагођавање привредних субјеката у секторима енергетике, индустрије, транспорта, пољопривреде и шумарства, комунално-стамбене делатности политици заштите климе и испуњавање међународних уговора; израду акционог плана адаптације привредних сектора на климатске промене; конципирање, разраду и примену адекватног одговора здравственог система на последице глобалних климатских промена.

НСОР Црне Горе предлаже сличне декларативне мере као НСОП Србије: припрема националне комуникације о климатским променама (која садржи инвентар гасова стаклене баште, план за смањење емисије и програм за ублажавање последица), ратификација Кјото споразума, и спровођење програма постепеног избацивања из употребе супстанци које оштећују озонски омотач.

ЗАКЉУЧАК

Оно што је заједничко свим НСОП наведених држава јесте да су оне у великој мери усаглашене са *Стратегијом одрживог развоја Европске уније из 2001. године, и допуњеној (новој) стратегији ЕУ из 2006. године*. Из те стратегије произилази и обавеза држава чланица да своје НСОП ускладе са СОП ЕУ. Такву обавезу ради лакшег процеса придруживања су прихватиле, у датом тренутку Србија, Црна Гора и Хрватска. Међутим, и у самим националним стратегијама постоје одређена размимоилажења када је у питању схватање појма и процеса одрживог развоја. Оно што је присутно јесте да дефиниције одрживог развоја дате у НСОП Србије и НСОП Црне Горе више потенцирају економски и социјални аспект одрживог развоја, чак и у његовом базичном демагошко-популистичком тумачењу. Наиме, обе ове НСОП сматрају, а то се види по степену нагласка, да су питања *запошљавања* примарна питања одрживог развоја, иако о том аспектима нема ни речи у дефиницији одрживог развоја која је дата у књизи „Наша заједничка будућност“ (*Our Common Future*), насталој као извештај Светске комисије за животну средину и развој из 1987. године. По тој дефиницији, „*одрживи развој је развој који излази у сусрет потребама садашњице, а да не угрожава способност будућих генерација да задовоље своје сопствене потребе*“. Имајући у виду такву дефиницију, сматрамо да без обзира на то што је она сама по себи проблематична, (али је исто тако и опште прихваћена) да дефиниције дате у НСОП више одговарају датом политичком тренутку него што одражавају дух саме идеје одрживог развоја. Узрок томе јесте и то да су у писању НСОП, као што је то случај са Републиком Србијом, учествовали људи из академске заједнице (у Републици Црној Гори и из академске заједнице и из невладиног сектора) и да њихово различито схватање шта је то одрживи развој је допринело и стварању једне хибридне и еклектицистичке дефиниције. Дефиниција одрживог развоја, дата у НСОП Хрватске више одговара духу дефиниције „Брунтландове Комисије“ и универзалном политичком тренутку. Други разлог јесте и у томе што актуелне политике ове три земље форсирају идеју одрживог развоја на основама да се свака друштвена појава или процес може и треба да буде подведена под одрживим развојем. У том контексту одрживи развој и НСОП имају

три функције. Једна је да се одрживи развој представи као нова врста „планетарне идеологије“ (Надић, 2011, 113-125) и друга, да се одрживи развој представи као декларативна акција и маркетиншка кампања, односно еколошки тренд, (случај Србије), (Надић, Шуваковић, 2011, 161-167), и трећа, да се испоштује формализам у (будућим) захтевима ЕУ у процесима придруживања, кандидатуре и преговарања, и исто тако као политичко-еколошки тренд (случај Хрватска):

„Може се стога закључити да је интеграција елемената одрживог развоја у развојне програме РХ остала углавном на декларативном нивоу те није видљива озбиљнија намера законодавца да се принципи одрживог развоја системски имплементирају у развојне програме РХ. Иако готово да и нема документа који се на неки начин реферира на заштиту околиша или одрживост (осим докумената везаних за образовање), готово се стиче утисак да се ради о тренду јер је тешко поверовати да се практички нити један од секторских докумената осим Енергетске стратегије није потрудио да разуме какве конкретне обавезе преузима на себе прихватањем начела одрживости. Закључак који се намеће сам по себи јест чињеница да се стратешки документи и не схватају као обавезујуће чињенице” (Матешић 2009, 337).

Друга заједничка карактеристика јесте да, без обзира на физички обим,¹ НСОП ове три државе утврђује скоро идентичне узроке својих еколошких (али и социјалних и економских) проблема, као и да све три НСОП показују у већој мери идентичне прилазе, мере и акције за њихово решавање или превазилажење. Углавном се ради о потписивању и ратификацији међународних уговора (аспект међународне сарадње) као резултату схватања о недељивости физичког простора и биосфере када је у питању проблем загађивања. Други аспект се односи на побољшање ефикасности система управљања (јачање административног капацитета) природним ресурсима, а пре свега у енергетском сектору. И трећи заједнички сегмент који је такође у вези са енергијом, јесте штедња и рационално располагање природним ресурсима јер су све три државе енергетски зависне од увоза, поготово кад су питању фосилна горива, те сходно томе немају енергетску самосталност. У том контексту треба промишљати и трајну опредељеност ове три државе да штите основне елементе животне средине (вода, ваздух и земљиште).

Трећа заједничка карактеристика је у вези са начином остваривања саме стратегије. Иако су НСОП замишљене, како у фазама визионарења, тако и фазама спровођења, као изузетно демократско и партиципативно засноване и усмерене стратегије може се запазити да све три НСОП одлучујућу улогу у спровођењу ових стратегија да-

¹ НСОП Србије има обим од 139 страница, НСОП Црне Горе 119 страница а НСОП Хрватске 49 страница

ју извршним органима власти, пре свега Влади и ресорним министарствима, и различитим агенцијама које су по „власништву“ државне институције и које су одговорне Влади. То и поред тога што, опет све три НСОП доста детаљно анализирају процесе укључивања јавности у одлучивању. Имајући у виду оперативне одговорности органа извршне власти стиче се утисак да је „партиципативност у одлучивању“ исто тако једна преписана фраза из Стратегије одрживог развоја ЕУ која се тешко остварује у пракси имајући у виду проблеме у већ постојећим демократским капацитетима ових држава.

Како је утврђен велики број заједничких карактеристика и сличности присутних у НСОП Србије, Црне Горе и Хрватске (и у економији и у социјалној сфери), као и њихови скоро истоветне политичке циљеве (чланство у ЕУ), ове стратегије остављају довољно простора и могућности за заједничку сарадњу и унапређивање већ постојећих НСОП, имајући у виду пре свега близину географског простора (све три државе се граниче једна са другом), и могућности, када је реч о еколошком аспекту, спречавања прекограничних облика загађивања животне средине, угрожавања живота људи и животиња.

ЛИТЕРАТУРА

- Матешкић, Мирјана. 2009. Принципи одрживог развоја у стратешким документима РХ *Социјална екологија* 18 (3-4): 323-339.
- Надић, Дарко. 2011. Место и улога образовања за одрживи развој у образовању политиколога. У *Универзитет и одрживи развој*, приредио Вукашин Павловић, 113-125. Београд: Факултет политичких наука Универзитета, Центар за еколошку политику и одрживи развој.
- Надић, Дарко, Шуваковић, Урош. 2011. Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије. Политичка визија или утопија *Ecologica* XVIII (62): 161-167
- Национална стратегија одрживог развоја Црне Горе*. 2007. Министарство туризма и заштите животне средине, Подгорица
- Стратегија одрживог развоја Републике Хрватске*. 2009. Народне новине, бр.30/2009, Загреб.
- Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије*. 2007. Београд. http://www.srbija.gov.rs/vesti/dokumenti_sekcija.php?id=45678

Darko Nadić, University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE REPUBLICS OF SERBIA, MONTENEGRO, AND CROATIA

Abstract

Sustainable development has become one of the key elements in formulating and implementing development policies in the world. It can be defined as "the development that meets present needs without endangering the ability of future generations to meet their own needs". In addition to that, it is a target-oriented, long-term, comprehensive political process that affects all aspects of life (economic, social, environmental, and institutional) at all levels. The concept of sustainable development implies the harmonization of economic, social, and environmental requirements. The goal of sustainable development strategies is to balance three key factors, as pillars of sustainable development: sustainable economic growth and economic and technological development, sustainable development of society based on social balance, and environmental protection with rational management of natural resources, combining them into a whole, supported by appropriate institutional framework.

In this paper, there are two main aims: first, to describe the structural form and the basic characteristics of the national sustainable development strategies in Serbia, Montenegro and Croatia; second, to perform a comparative analysis of these three national sustainable development strategies and to provide a review of their similarities and differences. The comparison is based on three criteria: economic, social, and ecological. More specifically, for each of these three aspects (economic, social and environmental) five criteria are set, yielding fifteen key criteria for sustainable development on which the analysis is based.

Key Words: Sustainable Development, National Strategies, Ecology, Economy, Politics.